

Ljerka Dulibić – Iva Pasini Tržec

Dokumenti o zamjeni dviju slika Vittorea Carpaccia iz Strossmayerove galerije za Višeslavovu, odnosno Krstionicu svećenika Ivana iz Muzeja Correr*

Ljerka Dulibić
Iva Pasini Tržec
Strossmayerova galerija starih majstora
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Zrinski trg 11
HR - 10 000 Zagreb

Prethodno priopćenje
Preliminary communication
Primljen / Received: 21. 5. 2017.
Prihvaćen / Accepted: 17. 7. 2017.
UDK: 775"19"

In 1942, two paintings by Vittore Carpaccio from Strossmayer's Gallery in Zagreb were exchanged for the so-called "Višeslav's Baptismal Font" from Museo Correr in Venice. An archival investigation of the relevant documents preserved at Strossmayer's Gallery, the Archive of HAZU, the Croatian Ministry of Culture, Museo Correr, and its library has brought to light an abundant body of sources that offer a direct insight into the negotiations and make it possible to create a precise chronology of exchange, which has contributed to our knowledge of the events in a wider social and historical context. The authors also indicate the importance of an older document from the archive of Museo Correr, which contains a valuable description of the baptismal font from 1852.

Keywords: *Strossmayer's Gallery of Old Masters at HAZU, Museo Correr, baptismal font of Duke Višeslav or Priest Ivan, Vittore Carpaccio, transfer of cultural heritage, postwar restitution negotiations*

Godine 1942. izvršena je zamjena dviju slika Vittorea Carpaccia, *Sveti Petar Mučenik* i *Sveti Sebastijan*, iz Strossmayerove galerije za tzv. Višeslavovu krstionicu iz Muzeja Correr u Veneciji. Za razliku od dosadašnjih priloga u kojima smo razmotrile zamijenjene umjetnine ili pak povijest Strossmayerove galerije za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske,¹ ovdje nam je namjera pažnju u potpunosti usmjeriti na arhivske dokumente.² Iznenađujuće velik obim neobjavljene arhivske građe koja se čuva u Muzeju Correr u Veneciji ponukao nas je da na ovome mjestu sve dokumente o zamjeni koji se čuvaju u venecijanskome i u nekoliko zagrebačkih arhiva objedinimo u njihovom kronološkom slijedu te podastremo hrvatskoj znanstvenoj i stručnoj javnosti putem iscrpnih citata. U opsegu nužnom za razumijevanje konteksta i tijeka zamjene ovdje će se ukratko ponoviti i okolnosti o kojima smo već pisale, no i tada uz iscrpnije citate iz samih dokumenata.

Uključenje Višeslavove krstionice u restitucijske pregovore nakon Prvog svjetskog rata

Zamjeni izvršenoj 1942. godine prethodila su dva desetljeća ustrajnih pokušaja transfera krstionice u Hrvatsku, koji su se temeljili prije svega na uključenju toga spomenika kao „predmeta kompenzacije” u restitucijske pregovore nakon Prvog svjetskog rata. Problematika međusobnih potraživanja Italije i Kraljevine SHS, odnosno Kraljevine Jugoslavije, nakon Prvog svjetskog rata aktualizirala se 1938. godine, kada je talijanska vlada obnovila pitanje povrata Tiepolovih crteža iz tršćanske zbirke Sartorio koji su 1916. godine poslani za Beč, no uslijed ratnih prilika ostali su u Ljubljani.³ Nakon što je njemački tjednik *Die Weltkunst* u ožujku 1938. godine objavio kratku vijest o aktualiziranju toga talijanskog potraživanja,⁴ tadašnji ravnatelj Strossmayerove galerije Artur Schneider osjetio se po-

zvanim reagirati. Zahvaljujući toj njegovoj reakciji do danas je u Strossmayerovoj galeriji sačuvan cijeli niz dokumenata u kojima se ogleda kronologija dotadašnjih restitucijskih pregovora između dviju zemalja.

Nakon što je na skupnoj sjednici Akademijina umjetničkoga razreda izvijestio o tada aktualnim talijanskim potraživanjima, Schneider je podsjetio da bi bilo „potrebno, da se uznastoji, da naša država dobije iz Italije: a) Poliptih Paola iz Svete Lucije u Jurandovru koji se sada nalazi u Trstu, b) Poliptih iz franjevačkog samostana u Ugljanu koji se sada nalazi u Zadru”, istaknuvši pritom da bi „Akademija te slike morala svakako spasiti i nastojati, da se one smjeste u Strossmayerovu galeriju.”⁵ Po zaključku sjednice Schneider je u ime Akademije uputio dopis kolegama u Ljubljani i Splitu.⁶ Sva pisma sadrže upozorenje da se crteži ne bi smjeli vratiti dok se ne povrate „ona naša umjetnička djela koja su poslije prevrata ostala u Italiji”,⁷ a od splitskih kolega Schneider traži i detaljno izvješće o dotada učinjenome.⁸

U odgovoru na Schneiderov dopis Mihovil Abramić, koji je „za službene pregovore u gornje svrhe bio od Ministarstva prosvjete određen pred par godina”,⁹ sumirao je tijek dotadašnjih pregovora.¹⁰ Sredinom 1920-ih godina izgledalo je da će doći do rješenja.¹¹ Zahtjevi su definirani i razdijeljeni u tri grupe¹² te je naznačeno za koje se predmete traži bezuvjetan povrat.¹³ Nabrojen je međutim i čitav niz predmeta čiji se povrat ne traži,¹⁴ već se predlaže zamjena s tzv. Višeslavovom krstionicom kao „predmetom kompenzacije”. Abramić prenosi kako je Ettoreu Modiglianiju, „stručnom referentu za umjetnine s italijanske strane”, obrazložio tu kompenzaciju: „Ovaj je spomenik za našu narodnu historiju od velike vrijednosti a za Italijane ne predstavlja ništa. Ironija je da se taj dragocjeni spomenik sada nalazi u muzejskom dvorištu (magazinu) u zbirci bunarskih vijenaca!”¹⁵ Naposlijetku Abramić prenosi kako ga je Modigliani 1927. godine izvijestio da se „lično interesirao za rješenje pitanja naših umjetnina sam pretsjednik italijanske vlade gosp. Mussolini i da je isti obećao da će posredovati kod mletačke općine da nam bude Višeslavova krstionica povraćena.”¹⁶

Dodatno o kronologiji inicijative za dopremanje krstionice u Hrvatsku saznajemo iz Promemorije o zamjeni iz 1942. godine: „odmah po slomu bivše Austrije” krstionicu je u popis „onih spomenika koji bi se imali vratiti hrvatskim krajevima” unio glavni konzervator za Dalmaciju, don Frane Bulić, koji je „za uzvrat nuđao Italiji povratak velikog krilatog lava svetog Marka iz dvorca Duino kod Trsta, što ga je Bulić dobio na dar od vlasnika dvorca i čuvao u splitskom Arheološkom muzeju.”¹⁷ Iako je tada istaknuto kako je predložena „zamjena bila zgodna, jer su predmeti bili jednake umjet-

ničke, materijalne i idealne vrijednosti za zemlje koje su ih morale dobiti”, pitanje realizacije se „uvijek odgadjalo, jer se nije dolazilo, zbog ondašnjih političkih prilika, do sporazuma u općem pitanju povratka arhivalija i spomenika.”¹⁸ Štoviše, niti sastanak uže skupine stručnjaka, za koji Abramić navodi da se održao na Modiglianijev poziv u jesen 1927. u Zadru, nije zabilježen u dokumentaciji o radu Paritetne komisije koja se čuva u zadarskom arhivu, a iz koje proizlazi da je rad komisije službeno prekinut 8. studenoga 1926. godine.¹⁹

Međutim, inicijativa za povratak Tiepolovih crteža u Italiju, odnosno za dopremanje krstionice u Hrvatsku, ipak nije jenjala. Dokumenti sačuvani u Veneciji svjedoče da su talijanske vlasti 1932. godine nastojale izravno privoljeti upravu Muzeja Correr na zamjenu krstionice za Tiepolove crteže. U dopisu talijanskoga Ministarstva vanjskih poslova Uredu gradonačelnika Venecije nacionalnom je značenju Tiepolovih crteža protuslovljena krstionica kao spomenik koji nema povijesnu vrijednost za Veneciju, smješten „giacante fra i marmi abbandonati nel cortile del Fondaco dei Turchi”.²⁰ Uprava Muzeja je međutim izrazito nepovoljno reagirala na takve navode. Osim što se ističe historijat krstionice koja se „da epoca immemorabile” nalazila u „piccolo cortile del Convento del Redentore alla Giudecca” i koju su kapucini 1852. poklonili Muzeju Correr upravo zato da bi bila dostupna javnosti, osporena je tvrdnja o njezinom neprikladnom smještaju: ne nalazi se „fra i marmi abbandonati”, već je „ben conservata nel Cortile del Fondaco dei Turchi, insieme con la famosa statua di Agrippa e le altre statue archeologiche [...] e tutta la collezione di marmi del Museo esposti al pubblico, che visita il Museo di Storia Naturale nella attuale sua sede in edificio al Fondaco dei Turchi.”²¹

Obnova inicijative za transfer krstionice u Hrvatsku 1940./1941. godine

Iako se i 1932. godine od predložene zamjene bilo odustalo, uprava Muzeja Correr ostala je na oprezu: zamolba za posudbu krstionice za izložbu u čast proslave 1300. godišnjice kršćanstva u Hrvata, koja je Muzeju Correr upućena u veljači 1940. godine, razmatrana je s izrazito velikim nepovjerenjem, posebice s obzirom na „attuali situazioni di estrema incertezza”.²² I Promemorija o zamjeni iz 1942. godine svjedoči o novonastalim ratnim okolnostima uslijed kojih su prekinuti pregovori „povodom milenijske izložbe prvog dodira Hrvata sa svetom Stolicom, koju je namjeravalo prirediti u Zagrebu Hrvatsko društvo umjetnosti god 1940. ili 1941.”²³

Tada je inicijativu za dopremanje krstionice u Hrvatsku preuzeo i konkretizirao izravnom osobnom intervencijom nadležnim državnim tijelima kardinal Alojzije Stepinac, kako o tome iscrpno izvještava njegov biograf 1974. godine.²⁴ Iz toga izvještaja saznajemo da je Stepinac „posjetio Mlečanin profesor Ponti, koji upravo boravi i radi u Zagrebu, te mu je kazao, da će to najlakše dobiti, ako se u zamjenu dade slika kojega od mletačkih slikara.”²⁵

Inicijativa za zamjenu krstionice s Carpacciovim slikama iz Strossmayerove galerije

„Mlečanin profesor Ponti” koji je posjetio Stepinca kako bi mu predložio da se u zamjenu za krstionicu ponudi slika nekoga venecijanskog slikara, kasniji je ugledni gradonačelnik Venecije, Giovanni Ponti,²⁶ koji je tada bio lektor talijanskoga jezika na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.²⁷ Očito dobro upoznat sa zbirnim fondom zagrebačkih muzeja, Ponti se tada preko Talijanskoga instituta u Zagrebu u ime Kraljevske talijanske vlade obratio vladi NDH s konkretnim prijedlogom zamjene krstionice za dvije slike Vittorea Carpaccia iz Strossmayerove galerije.²⁸ Njegov je prijedlog naišao na povoljnu reakciju nadležnoga ministra²⁹ te je ubrzo sazvana zajednička sjednica umjetničkoga razreda Akademije i odbora Strossmayerove galerije na kojoj je Schneider prisutne upoznao s predmetom zamjene „na osnovi Šišićeva prikaza” te zaključio da je „prema tome [Višeslavova krstionica] dragocjen hrvatski spomenik, za najmanje 300 godina stariji od Bašćanske ploče.”³⁰ Iako je istaknuo neosporno veliku vrijednost Carpacciovih slika, zaključuje: „Ali kad se radi o tome, da dobijemo krstionicu kneza Višeslava, pregorjeli bismo njihov gubitak.”³¹ U istom tonu nastavlja i predsjednik Akademije Albert Bazala, citirajući navod Ivana Meštrovića da se mogu „mirne duše dati dvije slike talijanskoga majstora – za tu zamjenu Akademiju neće prekorigiti hrvatska javnost.”³² Međutim, Bazala je ipak podsjetio na 22. članak Akademijinih pravila prema kojem „za svako odsvojenje [Akademijina imetka] nužna je potvrda zakonodavnim putem.”³³

Sjednica je zaključena jednoglasnim rješenjem u pet točaka: „1. HAZU voljna je za krstionicu hrvatskoga kneza Višeslava dati iz galerije slike Vittore Carpaccia br. 54 i 56, ali tek onda, kad prijedlog današnje sjednice usvoji skupna sjednica ili glavna skupština. 2. Tako stvorena konačna odluka moći će se izvršiti tek onda, kad odsvojenje prema čl. 22. Pravila potvrdi Poglavnik zakonskom odredbom. 3. Budući da su Carpacciove slike goleme umjetničke vrijednosti bilo bi pravedno, da se

uz krstionicu doda još koji kulturno-povijesni spomenik hrvatskoga naroda iz mletačkih muzeja i arhiva. 4. Pri utvrđivanju modaliteta zamjene stavit će se posebni zahtjev, da krstionica svakako bude predana Akademiji u Zagrebu. 5. Od Carpacciovih slika dat će se načiniti valjane kopije od slikara, koji će se naknadno odrediti.”³⁴

Potom je Zlatko Grgošević, tadašnji ravnatelj Odjela za umjetnost, književnost i tisak u Ministarstvu bogoštovlja i nastave NDH,³⁵ zapisnik sjednice zajedno s katalogom Strossmayerove galerije prosljedio Talijanskomu institutu za kulturu, uz molbu da Giovanni Ponti zaključke sjednice uputi svojoj vladi.³⁶ Pet točaka Akademijina zaključnog rješenja prevedeno je na talijanski jezik,³⁷ a talijanska ih je strana koristila kao ključni dokument na koji se pozivala u daljnjem tijeku pregovora, iako je u tom dokumentu provedba zamjene uvjetovana ‘dvostupanjskim’ potvrđivanjem odluke, najprije na Akademijinoj skupnoj sjednici ili glavnoj skupštini, a tek potom potvrdom Akademijine konačne odluke posebnom zakonskom odredbom.

Na Akademijinoj skupnoj sjednici pitanje zamjene razmatralo se puno trezvenije i opreznije, bez onoga prvobitnog oduševljenja i zanosa. Predsjednik Bazala pokušao je saznati „tko upravo tu zamjenu traži”, a Vladimir Nazor zahtijeva i „pismeno priopćenje.”³⁸ Prikupljene su razne neformalne informacije odakle je potekla ideja zamjene: „Dr. Fancev doznao je od jednoga književnika (Tadijanovića), koji je dobro upućen, da se o krstionici kneza Višeslava na poticaj Ivana Meštrovića radilo još lane, kad se spremala izložba religiozne umjetnosti prigodom proslave 1300 godišnjice pokrštenja Hrvata. Tada se nastojalo oko toga, da talijanska vlada pokloni krstionicu Ninu, koji je još bio u našim rukama.”³⁹ Napomenuto je i da se ne treba žuriti sa zamjenom, „da bi najprije trebalo utvrditi, tko postavlja te zahtjeve: talijanska vlada ili neki pojedinci”, „da se ne mogu suporedjivati dvije vrednosti: velika umjetnička vrijednost Carpacciovih slika i idealana vrijednost krstionice kneza Višeslava”, te se predlaže „da za Carpacciove slike, do kojih je – čini se – Mlecima osobito stalo, zatražimo neke umjetnine hrvatskih slikara (na pr. Medulića, Klovića i dr.)”⁴⁰

Tih je dana u Veneciji održan sastanak muzejskoga odbora kojim je predsjedavao grof Giuseppe Volpi di Misurata.⁴¹ Na sastanak je bio pozvan i Giovanni Ponti koji je sažeo historijat hrvatskih, odnosno jugoslavenskih pokušaja traženja krstionice od 1932. godine, kada je za nju interes pokazao „sopratutto del Clero croato.”⁴² Ponti ističe da sada novouspostavljena država ne traži povrat krstionice, već nudi u zamjenu dvije slike Vittorea Carpaccia iz Strossmayerove galerije, koje

„l'Accademia sarebbe stata disposta a cedere al Civico Museo Correr di Venezia.”⁴³ Prilažući kopiju zapisnika zajedničke sjednice Akademijina umjetničkog razreda i galerijskoga odbora, Ponti ukazuje na točku tri zaključka Akademijine sjednice, „in cui viene espresso il desiderio che accanto alla Vasca battesimale il Museo Correr avesse ad aggiungere ‘qualche monumento del valore culturale e storico della Nazione croata’ tratto dagli archivi e musei di Venezia.”⁴⁴ Predsjednik Volpi zamolio je Pontija da se iscrpnije raspita o toj trećoj točki te zaključio sastanak: „Si tratta infatti di uno scambio fra opere d'arte e cimeli storici, i quali reciprocamente tornano alle loro antiche sedi: poiché se le nostre Collezioni d'arte si arricchiranno di altri due nuovi dipinti del Carpaccio, il popolo croato potrà riavere un venerando cimelio, a cui esso non può non annettere alta importanza storica e religiosa.”⁴⁵ Svi prisutni zamjenu su pozdravili,⁴⁶ a Volpi je odmah po završetku sastanka telegramski poslao potvrdu dogovora Mili Budaku,⁴⁷ te poduzeo daljnje operativne korake.⁴⁸ Kako bi se što prije realizirala zamjena, Volpi je čak predložio transport krstionice svojim brodom „Misurata” kojim je planirao za nekoliko dana, 20. srpnja 1941. godine, otploviti za Split. Međutim, usprkos brojnim dopisima i požurenjima, dogovor o zamjeni do tada nije bio službeno potvrđen, iako je Mile Budak svoje zadovoljstvo i zahvalnost izrazio već 18. srpnja u telegramskom odgovoru grofu Volpiju.⁴⁹

Pregovori o kompenzaciji Strossmayerove galerije, odnosno Hrvatske akademije

I dok se u Veneciji dogovor oko zamjene smatrao riješenim te se samo čekalo na službenu potvrdu odnosno garanciju dogovorenoga kako bi se organizirao transport krstionice, u zagrebačkoj se Akademiji nastojalo „dobiti još nešto, možda jednu Ćulinovićevu sliku ili Benkovićevu ili neki splitski brevijar iz g. 1291.”⁵⁰ ili pak „najmanje još 1 Ćulinovićevu i 1 ili 2 Benkovićeve slike.”⁵¹ Tada se, u srpnju 1941. godine, po prvi put jasno istaknula „nezgodnost [...] što Akademija izdaje jedan galerijski predmet velike vrijednosti a potpuno legalna posjeda još nabavljen od samog osnivača Galerije biskupa Strossmayera.”⁵²

U Veneciji je stav u vezi Akademijinih potraživanja bio „nettamente negativo”, između ostaloga i temeljem Budakova telegrama suglasnosti od 18. srpnja u kojem se nikakva dodatna traženja uopće ne spominju.⁵³ Opetovano se ističe kako se ugovorene umjetnine ovom zamjenom vraćaju „alle antiche loro sedi,” a one koje se sada traže neupitno su vlasništvo Muzeja Correr.⁵⁴ Iznosi

se mišljenje da se na novi zahtjev Akademije uopće ne treba osvrutati, tim više što dvije od tri tražene umjetnine „fanno parte del lascito Correr.”⁵⁵ Zaključuje se da je zamjena „chiusa e risolta”, upravo na temelju Budakova telegrama koji se koristi kao službeni dokument „come definitivo ed impegnativo.”⁵⁶ Ipak, odlučeno je da bi se slika koja je dospjela u Muzej početkom 20. stoljeća, kao „legato Campana di Serano”, mogla ponuditi Akademiji „come dono grazioso, senza che vi debba essere obbligatorietà di scambio da parte nostra.”⁵⁷ Volpi je iscrpno o donesenom zaključku sjednice obavijestio talijanskoga diplomata i poslanika u NDH, Raffaela Casertana, s molbom da on o tome obavijesti hrvatsku vladu.⁵⁸

Zakonska odredba o zamjeni, 1942.

Ministarstvo nastave NDH je u veljači 1942. godine uputilo Akademiji odluku Poglavnika „da se zamjena ima izvršiti prema modalitetima, koja će se još naknadno utvrditi.”⁵⁹ Akademija je ipak i dalje ustrajala na pravu vlastita odlučivanja o pitanju zamjene te su izabrana dva člana galerijskoga odbora, Ljubo Babić i Ljubo Karaman, koji su zajedno s upravom Akademije „u naročitoj audijenciji” trebali informirati Poglavnika „o svim pitanjima zamjene, a koja su mu potrebna za donošenje zakonske odredbe o zamjeni.”⁶⁰ Istodobno ipak, očito svjesni da je posve izgledno da će do zamjene doći, galerijski odbor zaključuje da što prije valja dogovoriti izradu kopija Carpacciovih slika.⁶¹ Talijanska strana osigurala je izradu kopije krstionice odmah po zaključku prve sjednice održane u Museo Civico Correr, još u srpnju 1941. godine.⁶² I dok je odljev krstionice načinjen do kolovoza 1941.,⁶³ a pakiranje za transport planirano već u rujnu,⁶⁴ kopije Carpacciovih slika nisu stigle biti dovršene.⁶⁵ Izabrani akademici koji su trebali utjecati na donošenje Poglavnikove zakonske odredbe pripremili su protuargumente,⁶⁶ no na donošenje zakonske odredbe to nije imalo nikakva utjecaja.

Poglavnikova zakonska odredba zadobila je pravnu moć danom objavljivanja u Narodnim novinama, 22. svibnja 1942. godine,⁶⁷ no Carpacciove slike preuzete su iz trezora bivše Jugoslavenske (tada Hrvatske zemaljske) banke, gdje su zbog ratne opasnosti bile smještene najvrjednije umjetnine Galerije, i već 25. travnja predane su u mletački Museo Correr.⁶⁸ „Ovjerovljen prijepis zakonske odredbe o zamjeni krstionice kneza Višeslava za dvije slike Vittora Carpaccia” dostavljen od Zakonodavnoga odjela Ministarstva pravosuđa i bogoštovlja NDH u Akademiji je službeno pročitano na skupnoj sjednici 4. srpnja 1942. godine.⁶⁹ Tada je Akademija zaključila „da se mjerodavni

činbenici na zgodan način zamole, da se ubuduće obdržavaju propisi Pravila Hrvatske akademije o otuđenju njene imovine, a da se u svakom slučaju traži prethodno zaključak skupne sjednice o namjeravanom otuđenju.”⁷⁰

Primopredaja krstionice

Svečanost primopredaje krstionice u Veneciji organizirana je u svibnju 1942. godine uz prisustvo Ljube Karamana, iz čijih izvještaja saznajemo detalje o transportu.⁷¹ Putni izvještaj je Karaman zaključio napomenom „da su u razgovoru sa raznim predstavnicima talijanskih vlasti svi izražavali želju i očekivanje, da se i u Zagrebu priredi svečanost, odnosno istakne važnost ove zamjene spomenika.”⁷² Iako je namjera Akademije bila prirediti svečanost na kojoj će se održati znanstveno predavanje o „historijskom značenju krstionice”, nakon opširne rasprave na skupnoj sjednici 4. srpnja od toga se odustalo s obzirom na polemike oko određivanja vremena pokrštenja Hrvata.⁷³ Stoga je odlučeno da se krstionica „bez svečanosti bezplatno izloži 8.-14. o. mj. da ju mogu pogledati svi, koji se zanimaju za tu časnu hrvatsku starinu.”⁷⁴

Ne uzimajući u obzir zaključak Akademije, Ustaška nadzorna služba donijela je 7. srpnja odluku o zabrani održavanja „svake proslave ili skupne svetčane sjednice na dan 8. srpnja 1942, a povodom prenosa krstionice kneza Višeslava iz Kr. Italije u Nezavisnu državu Hrvatsku,” te za organiziranje svake naknadne proslave zahtijevaju ishođenje posebne dozvole.⁷⁵ Akademija je na tu odluku uputila niz dopisa u kojima negoduje zbog uplitanja Ureda ustaškoga redarstva, Ministarstva vanjskih poslova te Ministarstva nastave u njezino poslovanje.⁷⁶

Ministarstvo vanjskih poslova 10. srpnja ponovilo je želju da se „i u Zagrebu priredi u Akademiji mala proslava, na kojoj bi se istaknula kulturna povezanost i prijateljske veze Nezavisne države Hrvatske sa Kraljevinom Italijom.”⁷⁷ Predlažu da na svečanosti „kojoj bi prisustvovali predstavnici vlade, ustaškog pokreta, g. predsjednik akademije pozdravi prisutne i preda riječ g. ministru nastave, koji bi govorio o značenju krstionice. Nakon svečanosti razgledala bi krstionicu mladež te bi se tom prilikom dijelio kratak sastavak o značenju tog važnog povijestnog i nacionalnog spomenika.”⁷⁸ Svečana primopredaja krstionice upriličena je naposljetku 13. kolovoza u atriju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, pri čemu je ministar nastave Stjepan Ratković krstionicu predao predsjedniku Akademije Tomi Matiću uz prigodan govor o povijesnome, arheološkom i kršćanskom značenju toga spomenika.⁷⁹ Nekoliko dana kasnije, 30.

kolovoza, održan je mimohod učenika srednjih i pučkih škola grada Zagreba, koji je osmislilo Ministarstvo nastave: „Mladež bi prošla u redu izpred palače Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, te gledanjem prema krstionici i propisnim dizanjem desne ruke na pozdrav odala dužnu počast.”⁸⁰ Serija fotografija krstionice izložene ispred ulaza u zgradu Akademije sačuvana je u Hrvatskom državnom arhivu (sl. 1).⁸¹

Restitucijski pregovori nakon Drugoga svjetskog rata

Nakon završetka Drugoga svjetskog rata slijedili su dugotrajni restitucijski pregovori između nove jugoslavenske i talijanske vlade, u kojima je jedna od glavnih tema bila zamjena iz 1942. godine. Ljubo Karaman već je u rujnu 1945. godine iznio svoje mišljenje Ministarstvu prosvjete Narodne Republike Hrvatske „da Višeslavova krstionica mora svakako ostati u Zagrebu pa taman ne dobili Carpacciove slike iz Mletaka.”⁸² Službeno stajalište Jugoslavenske akademije uputio je predsjednik Albert Bazala Konzervatorskomu zavodu Ministarstva prosvjete 25. svibnja 1946. godine.⁸³ Tim je dopisom Konzervatorski zavod, „kao rukovodilac Zemaljske komisije za ratnu štetu na kulturno-historijskim spomenicima na području Hrvatske”, pozvan da uvrsti Carpacciove slike u popis restitucijskih zahtjeva Federativne Narodne Republike Jugoslavije.⁸⁴ Akademija smatra da je zamjena „pravno bezvrijedna jer je provedena na temelju odredbe vlade t.zv. N.D.H.”⁸⁵ Istodobno, prema mišljenju Akademije, povratak krstionice u Italiju „ne dolazi u obzir [...] jer je to spomenik koji je još u 18. stoljeću bio odnesen iz našega kraja (iz Nina u Dalmaciji), kojemu i pripada.”⁸⁶ Osim toga, „Talijani su [...] prigodom okupacije iza prvog svjetskog rata bili odnijeli iz okupiranog dijela Dalmacije više spomenika, od kojih je neke Jugoslavija tražila da joj se vrate, dok je druge prepuštala Italiji uz uvjet da nam vrati Višeslavovu krstionicu.”⁸⁷ Iako dogovor o zamjeni nije bio proveden na tim temeljima, Akademija smatra da „nije dužna vratiti i ne želi u nikakvom slučaju da vrati Višeslavovu krstionicu koja je dragocjen spomenik naše prošlosti.”⁸⁸ Također ne smatraju potrebnim vratiti niti sliku koja je iz Muzeja Correr prigodom zamjene 1942. godine „ustupljena Akademiji kao dar.”⁸⁹

Zahtjev za restitucijom temeljio se na nelegitimnosti zamjene,⁹⁰ stoga nije bilo lako isposlovati povrat Carpacciiovih slika i istodobno zadržati Višeslavovu krstionicu, no na tome se odlučno inzistiralo.⁹¹

Kako bi se restitucijski pregovori uspješnije i brže okončali, javili su se i neki novi prijedlozi kompenzacija:



1. Krstionica izložena ispred zgrade HAZU, kolovoz 1942. (izvor: Hrvatski državni arhiv, HR-HDA-1561, Zbirka SDS, br. 6062.)
Baptismal font exhibited in front of the HAZU building, August 1942

1948. godine zabilježena je mogućnost da se Višeslavova krstionica zadrži u zamjenu za „4 antikne statue koje je navodno talijanska vlada deponirala kod Arheološkog muzeja u Zadru 1938. godine”,⁹² a sredinom 1950-ih godina iskrsnulo je da Jugoslavija „drži izvesne slike na koje izgleda Italija polaže prava”⁹³ i u tome se vidjela mogućnost zadržavanja Višeslavove krstionice,⁹⁴ no do takvog dogovora međutim ipak nije došlo.⁹⁵

Sporazum o reguliranju restitucije iz 1961. godine

Restitucijski pregovori nakon Drugoga svjetskog rata okončani su 1961. godine te je u Prilog A/11 „Sporazuma između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i

Republike Italije o regulisanju restitucije kulturnih dobara Jugoslaviji, koji je potpisan u Rimu 15. septembra 1961. godine” uključen povrat slike *Sveti Sebastijan* Strossmayerovoj galeriji.⁹⁶ Sliku *Sveti Sebastijan* 17. prosinca 1961. godine uručila je predsjednica Savjeta za nauku i kulturu NRH Anica Magašić predsjedniku Jugoslavenske akademije Grgi Novaku koji je sliku potom predao direktoru Strossmayerove galerije Ljubi Babiću.⁹⁷ Umjetnina je ponovno uvedena u inventar Galerije na mjesto gdje se i ranije vodila (inv. br. SG-269), „kao legat osnivača Jugoslavenske akademija znanosti i umjetnosti i njene Galerije starih majstora biskupa J. J. Strossmayera.”⁹⁸ Druga Carpacciova slika, *Sveti Petar Mučenik*, ostala je u Muzeju Correr u Veneciji, Strossmayerova je galerija zadržala poklonjenu joj sli-

ku *Svetoga Šimuna*, a Višeslavova, odnosno Krstionica svećenika Ivana, danas je u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu,⁹⁹ kamo je bila otpremljena iz Akademije 1958. godine.¹⁰⁰ Krstionica je u Split pristigla početkom travnja 1958. godine, odmah potom bila je izložena u privremenome postavu,¹⁰¹ a danas zauzima

istaknuto mjesto u stalnome postavu Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u namjenski izgrađenoj zgradi na Mejama. Još uvijek živi predmet istraživanja hrvatske historiografije,¹⁰² ovaj je spomenik u međuvremenu postao jedan od najprepoznatljivijih vizualnih simbola hrvatske (povijesne) državnosti.

Bilješke

- * Istraživanje za ovaj rad provedeno je u okviru HERA projekta 15.080 TransCultAA (Transfer of Cultural Objects in the Alpe Adria Region in the 20th Century, <http://www.transculaa.eu>). Projekt je financiran sredstvima programa Europske unije Obzor 2020 za istraživanje i inovacije, u okviru Ugovora o dodjeli sredstava br. 649307.
- ¹ Usp. IVA PASINI TRŽEC – LJERKA DULIBIĆ, Die Strossmayer-Galerie Alter Meister in Zagreb in der Zeit des Unabhängigen Staates Kroatien 1941 - 1945, u: *Museen im Nationalsozialismus. Akteure – Orte – Politik*, (ur. Tanja Baensch, Kristina Kratz-Kesemeier, Dorothee Wimmer), Köln – Weimar - Wien, 2016., 263-274; LJERKA DULIBIĆ – IVA PASINI TRŽEC, The Long Lives of Transferred Museum Objects: The Exchange of Paintings from the Strossmayer Gallery (Zagreb) for the Baptismal Font from the Museo Correr (Venice) in 1942, zbornik radova konferencije Art and Politics, Zagreb (srpanj 2016.), u tisku; *The Strossmayer Gallery – Museo Correr 1942 Exchange*, online izložba, <https://exhibit1.transculaa.eu/> (pristupljeno 25. 10. 2017.)
- ² Arhiv Strossmayerove galerije starih majstora HAZU (dalje: Arhiv SG), Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (dalje: Arhiv HAZU), Ministarstvo kulture Republike Hrvatske – Uprava za zaštitu kulturne baštine, Središnji arhiv, Zbirke starije građe (dalje: MK-UZKB/SA-ZSG), Hrvatski državni arhiv (dalje: HR-HDA), arhiv Muzeja i Biblioteke Correr u Veneciji.
- ³ O okolnostima pod kojima je baron Giuseppe Sartorio 1890-ih godina nabavio crteže te donaciji njegove ostavštine 1910. godine i daljnjoj sudbini crteža usp. GIORGIO VIGNI, *Disegni del Tiepolo*, Padova, 1942., 13-14; GRAZIA BRAVAR, Storia di una Collezione, u: ALDO RIZZI, *Giambattista Tiepolo. Disegni dai Civici Musei di Storia e Arte di Trieste* (katalog izložbe), Trst, 1988., 11-13.
- ⁴ Usp. 191 Zeichnungen von Tiepolo, u: *Die Weltkunst*, 20. ožujka 1938, 4.
- ⁵ Zapisnik II. sjednice umjetničkog razreda, 23. ožujka 1938. Arhiv HAZU, kutija 75, 1938.
- ⁶ U Ljubljani Josipu Malu, ravnatelju Narodnoga muzeja, i profesoru Francu Stelèu s ljubljanskoga Sveučilišta, te u Split Mihovilu Abramiću, ravnatelju Državnog arheološkog muzeja, i konzervatoru Ljubi Karamanu, a sačuvan je i koncept pisma gotovo istovjetnoga sadržaja namijenjenoga neimenovanom ministru (vjerojatno prosvjete i/ili vanjskih poslova). Arhiv SG, kutija 3 (1934.-38.), 1938.
- ⁷ Artur Schneider Francu Stelèu, Zagreb, 28. ožujka 1938. Isto.
- ⁸ Artur Schneider Mihovilu Abramiću i Ljubi Karamanu, Zagreb, 28. ožujka 1938. Isto.
- ⁹ Ljubo Karaman JAZU-u, Split, 30. ožujka 1938. Isto.
- ¹⁰ „Odmah iza italijanske evakuacije t. zv. treće zone u sjevernoj Dalmaciji Konservatorijalni ured i uprava Arheološkoga muzeja u Splitu bili su pokrenuli pitanje povratka naših arhivalija, knjiga i umjetnina koje su iz bilo kojeg razloga ostale van naših granica na italijanskom teritoriju. Neposredno i preko tadašnje pokrajinske vlade (uprave) za Dalmaciju tražila se je u tom poslu intervencija ministarstva prosvjete, odnosno ministarstva inostranih poslova.” Mihovil Abramić JAZU-u, Split, 31. ožujka 1938. Isto.
- ¹¹ „Stručna komisija sastala se je u Trstu u palači prefekture i konferirala je od 11. do 24. jula 1926. godine. Šefovi naše komisije bili su gg. Vodopivec i Gregorin, eksperti g. prof. Dr. F. Šišić i Dr. Mihovil Abramić. Stručni referent za umjetnina s italijanske strane bio je tadašnji direktor Pinakoteke di Brera u Milanu g. Comm. Dott. Ettore Modigliani. Potpisani [Abramić] pretresao je s g. Modiglianom detaljno sve naše zahtjeve i

- obrazložio je dokumentarno svako naše potraživanje. Konačno je predao g. Modiglianiju spisak svih reklamiranih objekata izjavljujući da *conditio sine qua non* za predaju Tiepolovih crteža vlasnosti Museo Civico u Trstu, koji su od vremena rata ostali deponirani u ljubljanskom narodnom muzeju, jest povratak naših od Italijana oduzetih umjetnina i starina.” Isto.
- ¹² „A. historijski dokumenti naših općina, kotara, naših sudova i drugih institucija koji su ostali u Zadru kao u bivšoj kapitali Dalmacije. Amo spadaju arhivalija u cjelini i biblioteke. [...] B. Arheološki i umjetnički predmeti koje su Italijani odnijeli prilikom okupacije našega teritorija (Sušak, Krk, sjeverna Dalmacija i dalmatinsko otočje osim Brača). C. umjetnine koje su slučajno došle u privremeni posjed Italijana uslijed prilika nastalih poslije rata. Amo spadaju oltarna pala iz Jurandvora, poliptih iz Ugljana, slike iz Paga i antependij iz Hvara.” Isto.
- ¹³ Bezuvjetan povrat tražen je za predmete iz grupe C, jednako kao i za pojedine predmete iz grupe B. Isto.
- ¹⁴ Četiri velika reljefa s lavom sv. Marka: jedan iz Paga, dva iz Nina, jedan iz Šibenika; stup bitke kod Marenga i ostali predmeti iz Trsata; sredovječni natpis iz Šibenika; monumentalni lav viškog boja koji je bio nadgrobni spomenik na viškom groblju; jubilarni natpis, srebrni vijenac i brončano poprse Franje Josipa iz Visa. Isto.
- ¹⁵ Isto.
- ¹⁶ Isto.
- ¹⁷ Promemoria u pitanju zamjene Višeslavove krstionice i Carpacciiovih slika u Strossmayerovoj galeriji slika, MK-UZKB/SA-ZSG, Dokumentacijska građa Konzervatorskog ureda, 1942., 1-200, 87-1942.
- ¹⁸ Isto.
- ¹⁹ Usp. ŠIME PERIČIĆ, Podjela zadarskih ‘arhiva’ između Italije i Kraljevine SHS (1924-1926), *Arhivski vjesnik*, 21-22 (1978-1979), 357-374.
- ²⁰ Giovanni Battista Bianchetti Uredu gradonačelnika [Mario Alverà], Venecija, 27. listopada 1932. Arhiv Muzeja Correr, Cl. XXV. n. 35, nota 81/1932.
- ²¹ Civico Museo Correr Uredu gradonačelnika, Venecija, s.d., 1932. Isto.
- ²² Prestito Vasca Battesimale del Duca Venceslao di Croazia, Venecija, 28. veljača 1940. Arhiv Muzeja Correr, Cl. XXV. n. 35, nota 37/1940.
- ²³ Promemoria u pitanju zamjene Višeslavove krstionice i Carpacciiovih slika u Strossmayerovoj galeriji slika, MK-UZKB/SA-ZSG, Dokumentacijska građa Konzervatorskog ureda, 1942., 1-200, 87-1942. Iz tog dokumenta nadalje saznajemo: „Predsjednik društva bio se je obratio pismom na talijanskog ministra nastave Bottai moleći, da bi Višeslavova krstionica bila poslana na izložbu u Zagrebu i nudjajući za slučaj, da bi šiljanje krstionice u Zagreb bilo moguće, zamjenu krstionice sa nekim spomenikom iz hrvatskih krajeva. Ministar Bottai je odgovorio, da je talijanska vlada stala nedavno na stajalište da se nikakovi historijsko umjetnički spomenici, zbog slabog iskustva napravljenog s pozajmljivanjem tih predmeta, ne smiju iznašati privremeno izvan Italije, a da je međutim voljan pristupiti zamjeni spomenika sa spomenikom. Na to je u splitskom arheološkom muzeju lav iz Duina bio stručno restauriran i napravljena je slika koja se je morala odaslati u Italiju, kada je rat u travnju 1941. prekinuo ove pregovore.”
- ²⁴ ”Prigodom svoga službenog putovanja u Rim, 10. veljače 1941, navratio se nadbiskup Stepinac u Veneciju, gdje je 16. veljače uputio poseban spis ‘Pro memoria’ mletačkom patrijarhi kardinalu Piazza, u kojem ga moli, da bi se zauzeo, te bi se taj krsni kamen vratio natrag u Hrvatsku prigodom 13-stoljetne slave prvih veza Hrvata sa Sv. stolicom, jer je to jedini spomenik hrvatske povijesti iz VIII. stoljeća, pa prema tome sačinjava vezu između VII i IX stoljeća kao vanredno važan arheološki nalaz. Kardinal Piazza mu odgovara, 12. ožujka 1941, da se to pokušalo već godine 1932, ali bez uspjeha. Po njegovu mišljenju bi se to moglo najuspješnije postići, ako bi se zatražilo preko ministarstva u Beogradu. U međuvremenu je došlo do raspada Jugoslavije, pa se nadbiskup mogao istom 6. svibnja 1941 u tom predmetu obratiti na ministra bogoštovlja i nastave dr. Milu Budaka.” ALEKSA BENIGAR, *Alojzije Stepinac. Hrvatski kardinal*, Rim, 1974., 251.
- ²⁵ Isto.
- ²⁶ Usp. Ponti Giovanni, u: OMAR FAVARO, GIUSEPPE SACCÀ, *Dizionario Biografico dei Politici Veneziani. Profili di Amministratori, 1946-1993*, Mestre, 2011., 111-113.
- ²⁷ Arhiv Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1940, 1942.
- ²⁸ Zapisnik III. zajedničke sjednice umjetničkog razreda i galerijskog odbora, 27. lipnja 1941. Arhiv HAZU, kutija 85, 1941.-1945.
- ²⁹ „[...] doglavljenik dr. Mile Budak u načelu je pristao na tu zamjenu te očekuje hitnu odluku Akademije” Isto.
- ³⁰ Isto.
- ³¹ Isto.
- ³² Isto.
- ³³ Isto.
- ³⁴ Isto.
- ³⁵ Grgošević, Zlatko, u: *Tko je tko u NDH. Hrvatska 1941.-1945.*, (ur. Zdravko Dizdar, Marko Grčić, Slaven Ravlić, Darko Stuparić), Zagreb, 1997., 139.
- ³⁶ Zlatko Grgošević Talijanskom institutu za kulturu, Zagreb, 30. lipnja 1941. Arhiv Muzeja Correr, Cl. XXV. n. 35, nota 59/1941.
- ³⁷ Verbale della seduta comune della sezione artistica e della commissione di Galleria. Isto.
- ³⁸ Zapisnik IV. skupne sjednice, 1. srpnja 1941. Arhiv HAZU, kutija 85, 1941.-1945.
- ³⁹ Isto.
- ⁴⁰ Isto.
- ⁴¹ Comitato di Soprintendenza dei Civici Musei, Riunione, Venecija, 11. srpnja 1941. Arhiv Muzeja Correr, Cl. XXV. n. 35, nota 59/1941.
- ⁴² Isto.
- ⁴³ Isto.
- ⁴⁴ Isto.
- ⁴⁵ Isto.
- ⁴⁶ Usp. isto.

- ⁴⁷ „[...] questo venerando cimelio così intimamente legato alla storia religiosa e politica del popolo croato, possa venir restituito al nuovo amico ed alleato Regno indipendente di Croazia.” Conte Giuseppe Volpi di Misurata Mili Budaku, telegram, Venecija, 11. srpnja 1941. Isto.
- ⁴⁸ Proslijedio je zaključke sastanka ministru obrazovanja Giuseppeu Bottaiju najprije telefonski, a potom detaljnije pisanim putem tražeći ga službenu autorizaciju. Comitato di Soprintendenza dei Civici Musei, Riunione, Venecija, 11. srpnja 1941. Isto.
- ⁴⁹ „Onorato che il comitato di soprint dei civici musei di cui vostra excell e presidente abbia acconsentito ad effettuare il vivo desiderio dell'accad di zag a proposito della cessione della vasca batt del princ vis da parte del civico museo correr in cambio dei dipinti di vitt carp non fosse che esprimervi la mia piu viva riconoscenza ed inviare sentitissimi ringraziamenti = ministro della pubblica istruzione dott. mile budak” Mile Budak Giuseppeu Volpiju, Zagreb, 18. srpnja 1941. Isto.
- ⁵⁰ Zapisnik sjednice prvih 10 članova HAZU, imenovanih odredbom Poglavnika Nezavisne Države Hrvatske, 19. srpnja 1941. Arhiv HAZU, kutija 85, 1941.-1945.
- ⁵¹ Zapisnik druge sjednice prvih 10 članova HAZU, 25. srpnja 1941. Isto.
- ⁵² Isto.
- ⁵³ Permuta della Vasca battesimale del Duca Viscesclavo con due dipinti di Vettore Carpaccio, 16. rujna 1941. Arhiv Muzeja Correr, Cl. XXV. n. 35, nota 59/1941.
- ⁵⁴ Isto.
- ⁵⁵ Comitato di Soprintendenza dei Civici Musei d'Arte, Riunione, 11. listopada 1941. Isto.
- ⁵⁶ Isto.
- ⁵⁷ Isto. Više o umjetninama koje je Akademija potraživala te o slici koju joj je naposljetku Museo Correr poklonio uz realizaciju zamjene 1942. godine vidi u: LJERKA DULIBIĆ – IVA PASINI TRŽEC (bilj. 1).
- ⁵⁸ Giuseppe Volpi Raffaello Casertanu, Venecija, 15. listopada 1941. Arhiv Muzeja Correr, Cl. XXV. n. 35, nota 59/1941.
- ⁵⁹ Zapisnik sjednice galerijskoga odbora, 21. veljače 1942. Arhiv SG, kutija 4 (1939.-1943.), 1942.
- ⁶⁰ Isto.
- ⁶¹ Isto.
- ⁶² Direktor Muzeja Correr Isidoru Bragadinu, Venecija, 12. srpnja 1941. Arhiv Muzeja Correr, Cl. XXV. n. 35, nota 59/1941. Usp. i Isidoro Bragadin upravi Muzeja Correr, Venecija, 14. srpnja 1941. Isto.
- ⁶³ Fonderia Artistica in tutti i metalli Bragadin Isidoro upravi Muzeja Correr, 1. kolovoza 1941. Isto.
- ⁶⁴ Preventivo di spesa per imbalaggio e trasporto di vasca in pietra esistente nel Fondaco dei Turchi, Venecija, 12. rujna 1941. Isto.
- ⁶⁵ Usp. Zapisnik sjednice galerijskog odbora, 26. kolovoza 1942. Arhiv SG, kutija 4 (1939.-1943.), 1942; Izvještaj o stanju Galerije u godini 1942. Arhiv HAZU, kutija 82, 1942.
- ⁶⁶ „Eventualnom prigovoru od strane talijanske vlade, da je Čulinovićeva slika zavještaj koji je ostavljen za sva vremena muzeju i prema tome se ne može odijeliti, može se primjetiti, da je ista svrha i namijena bila i kod svih umjetnina Strossmayerove galerije [...]” Promemoria u pitanju zamjene Višeslavove krstionice i Carpacciovih slika u Strossmayerovoj galeriji slika, MK-UZKB/SA-ZSG, Dokumentacijska građa Konzervatorskog ureda, 1942., 1-200, 87-1942.
- ⁶⁷ Zakonska odredba o zamjeni dviju slika Vittora Carpaccia iz Galerije Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu za krstionicu hrvatskog kneza Višeslava iz Museo Civico Correr u Mletcima.
- ⁶⁸ Izvještaj o stanju Galerije u godini 1942. Arhiv SG, kutija 4 (1939.-1943.), 1942.
- ⁶⁹ Zapisnik I. skupne sjednice, 4. srpnja 1942. Arhiv HAZU, kutija 85, 1941.-1945.
- ⁷⁰ Isto.
- ⁷¹ „[...] talijanske vlasti bile su nam u svemu susretljive, preuzele na sebe sve troškove transporta krstionice do granice, uklonile poteškoće zakonske naravi u pitanju izvoza jedne umjetnine izvan granica države i stavile na raspolaganje poseban vagon za brzu i sigurnu dopremu krstionice u Zagreb.” Karaman dr. Ljubo, izvještaj puta u Mletke radi zamjene Višeslavove krstionice, 30. svibnja 1942. MK-UZKB/SA-ZSG, Dokumentacijska građa Konzervatorskog ureda, 1942., 201-400, 276-1942. Karaman vratio iz Venecije u Zagreb 27. svibnja, a krstionica je u pratnji ministra vanjskih poslova Ive Omrčanina stigla dva dana kasnije (usp. isto), „posebnim teretnim kolima, koja su susretljivošću talijanskih vlasti, bila prikopčana na međunarodni brzi vlak Švicarska – Italija – Balkan” (LJUBO KARAMAN, Živi kamen povjesti. Krstionica hrvatskih knezova u glavnom gradu Hrvatske države, u: *Spremnost*, 1/16 (14. lipnja 1942.), [9]. Usp. i Krstionica kneza Višeslava predana predstavniku Hrvatske Akademije u zamjenu za dvije slike Vittora Carpaccia, u: *Nova Hrvatska*, 2/121 (27. svibnja 1942.), 4; Značajna svečanost u Mletcima u duhu hrvatsko-talijanskog prijateljstva (od našeg posebnog dopisnika), u: *Hrvatski narod*, 4/434 (27. svibnja 1942.), 4).
- ⁷² Karaman dr. Ljubo, izvještaj puta u Mletke radi zamjene Višeslavove krstionice, 30. svibnja 1942. MK-UZKB/SA-ZSG, Dokumentacijska građa Konzervatorskog ureda, 1942., 201-400, 276-1942.
- ⁷³ „[...] u povijest krštenja Hrvata da nije u svečanoj prigodi zgodno ulaziti, jer bi predavanje po samoj naravi stvari postalo polemično, budući da se ugledni povjesničari (Šišić, pa i sam Karaman) ne slažu s mišljenjem, da je krštenje Hrvata izvršeno već u 7. vijeku (dakle otprilike prije 1300 godina) nego istom oko 800.” Zapisnik I. skupne sjednice, 4. srpnja 1942. Arhiv HAZU, kutija 85, 1941.-1945.
- ⁷⁴ Isto.
- ⁷⁵ Odluka Ustaške nadzorne službe, 7. srpnja 1942. Arhiv HAZU, kutija 82, 1942.
- ⁷⁶ „Akademija nije do sada niti u najcrnjim danima hrvatskoga narodnoga života nikada trebala redarstvenoga dopuštenja za svoje svečane sjednice, a svijesna je, da nije ništa učinila, da sada najednom dođe pod redarstvenu pasku, pa voli i ne imati svečanih sjednica nego ih priređivati uz takovo ograničenje.” HAZU Uredu Ustaškog redarstva, 8. srpnja 1942. Isto. HAZU Ministarstvu vanjskih poslova, 9. srpnja 1942. Isto. HAZU

- ministru nastave, 9. srpnja 1942. Isto. Usp. i HAZU Stjepanu Ratkoviću, ministru nastave, Ukidanje zabrane izlaganja Višeslavove krstionice, 18. kolovoza 1942. Isto.
- ⁷⁷ Ministarstvo vanjskih poslova, Odsjek za novinstvo i kulturne veze HAZU-u, 10. srpnja 1942. Isto.
- ⁷⁸ Isto.
- ⁷⁹ Usp. Svečana predaja krstionice kneza Višeslava. Krstionica ostaje simbolički svjedok prijateljske kulture i političke suradnja hrvatskog i talijanskog naroda, u: *Hrvatski list*, 190/7637 (14. kolovoza 1942.), 2; Svečana predaje krstionice kneza Višeslava Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti. Na svečanosti govorio je ministar nastave prof. Stjepan Ratković, u: *Nova Hrvatska*, 2/189 (14. kolovoza 1942.), [1]-2.
- ⁸⁰ Ministarstvo nastave HAZU-u, Mimohod školske mladeži pred Višeslavovom krstionicom, 27. kolovoza 1942. Arhiv HAZU, kutija 82, 1942. Usp. i Svečano izlaganje krstionice kneza Višeslava. Mimohod srednjoškolske mladeži u počast ovom kulturnom spomeniku, u: *Hrvatski narod*, 4/516 (30. kolovoza 1942.), 4.
- ⁸¹ Sve fotografije iz te serije objavljene su u: The Strossmayer Gallery – Museo Correr... (bilj. 1), a jedna je bila izložena i na izložbi Hrvatskog povijesnog muzeja: RHEA IVANUŠ, *Tko to tamo snima. Fotografija u drugom svjetskom ratu i poraću iz zbirke fotografija, filmova i negativa Hrvatskoga povijesnoga muzeja* (katalog izložbe), Zagreb, 2017., 7, uz ime fotografa: Stanko Aleksić.
- ⁸² Ujedno Karaman predlaže: „Mogli bi međutim nadovezati na raniji prijedlog naše delegacije Italiji i tražiti povratak Carpacciiovih slika s time da Italija za ustupljenu Višeslavovu krstionicu zadrži prigodom prve okupacije protuzakonito odnesene mletačke lavove i poprsje Franje Josipa iz Visa.” Ljubo Karaman Ministarstvu prosvjete Narodne Republike Hrvatske, 4. rujna 1945. HR-HDA-291, kutija 58.
- ⁸³ Albert Bazala Konzervatorskom zavodu u Zagrebu, 25. svibnja 1946. Arhiv HAZU, kutija 88, 1948; HR-HDA-291, kutija 61.
- ⁸⁴ Isto.
- ⁸⁵ Isto.
- ⁸⁶ Isto.
- ⁸⁷ Isto.
- ⁸⁸ Isto.
- ⁸⁹ Isto.
- ⁹⁰ Komitet za kulturu i umjetnost Vlade FNRJ zahtijevao je izručenje dokumenata iz kojih proizlazi „da je Upravni odbor Akademije bio tada imenovan od Pavelića, dakle nelegalan, te da sjednica, na kojoj je zaključena zamjena, nije pretstavljala volju Jugoslavenske akademije. Po mogućnosti opisati na koji je način izvršena prinuda od strane Pavelića.” Ministarstvo prosvjete, Odjel za kulturu i umjetnost, Komisija za restituciju JAZU-u, Zagreb, 12. listopada 1948. Arhiv HAZU, kutija 89, 1948. Prema tim je naputcima Miroslav Krleža u ime Akademije izjavio „da je Strossmayerova galerija došla u posjed slika legalnim putem” te da zakonska odredba „kojom je akademija stavljena pred gotov čin, predstavlja akt nelegalnosti i akt prisile učinjene sa strane okupatora.” Miroslav Krleža Odjelu za kulturu i umjetnost Ministarstva prosvjete, Komisija za restituciju, Zagreb, 20. listopada 1948. Isto.
- ⁹¹ Komisija za restituciju prosljedila je 1948. godine Akademiji upit Komiteta za kulturu i umjetnost Vlade FNRJ koji traži posve konkretan odgovor na pitanje: „da li je za nas vrednija Višeslavova krstionica ili rečene slike od Carpaccia. Pri ocjeni molim da se uzmu svi potrebni momenti u obzir.” Ministarstvo prosvjete, Odjel za kulturu i umjetnosti, Komisija za restituciju JAZU-u, 20. kolovoza 1948. Arhiv HAZU, kutija 88, 1948. Glavni tajnik Branimir Gušić odgovorio je da „po mišljenju Jugoslavenske akademije Višeslavova krstionica za nas iz kulturno-historijskih razloga predstavlja veću vrijednost nego navedene slike.” Branimir Gušić Ministarstvu prosvjete, Kulturno-umjetnički odjel, Zagreb, 8. rujna 1948. Arhiv HAZU, kutija 88, 1948. Time je ponovljeno ono što je Karaman poručio još u rujnu 1945. godine, „da Višeslavova krstionica mora svakako ostati”. Ljubo Karaman Ministarstvu prosvjete Narodne Republike Hrvatske, 4. rujna 1945. HR-HDA-291, kutija 58.
- ⁹² Načelnik Komisije za restituciju Ivan Dončević Arheološkom muzeju Zadar, 11. listopada 1948. HR-HDA-291, kutija 65.
- ⁹³ Restitucija kulturnih dobara iz Italije, VII. odjel za likovne umjetnosti, 25. lipnja 1958. Pismohrana HAZU, 1958., 800-1200.
- ⁹⁴ Na međuresornoj konferenciji koja je održana u Sekretarijatu za prosvjetu i kulturu 12. srpnja 1957. godine odlučeno je da se zamoli „Narodni muzej NR Srbije da izvrše procenu osam slika koje se nalaze u ovom Muzeju a na koje, prema nekim podacima, Italija polaže pravo”, te da „ukoliko njihova vrednost bude ravna vrednosti pomenutih dveju slika Carpaccia koje su u sporu, treba u sporazumu prihvatiti rešenje status quo, tj. da te dve slike ostanu u Italiji a mi da zadržimo Višeslavovu krsionicu, s tim da se usvoji klausula *quittance generale* ali u oba pravca.” Savezno izvršno veće Sekretarijatu za prosvjetu i kulturu, Beograd, 21. lipnja 1958. Isto. S obzirom na zaključak komisije o znatno višoj ukupnoj vrijednosti spornih osam slika u odnosu na vrijednost Carpacciiovih slika iz Strossmayerove galerije, Sekretarijat za prosvjetu i kulturu dostavio je svoju odluku Jugoslavenskoj akademiji da se u pregovorima s Italijom „po spornom pitanju dve slike Carpaccio-a – Krstionica treba pristati na rešenje status quo, s tim da dve države dadu jedna drugoj klauzulu *quittance generale*.” Isto.
- ⁹⁵ Jugoslavenska akademija zatražila je odštetu u slučaju realizacije *quittance generale* predajom u njezino vlasništvo tih osam slika iz Narodnog muzeja u Beogradu. Slike su i danas predmet potraživanja Italije. Usp. <http://www.ilsole24ore.com/art/commenti-e-idee/2017-11-29/la-serbia-tiene-ostaggio-otto-capolavori-italiani-trafugati-hitler-155757.shtml?uuid=AEsj0NKD>
- ⁹⁶ Prilog A/11, Izvod iz Sporazuma između FNRJ i Republike Italije... Arhiv SG, dokumentacija o slici SG-269. Poslijeratni upravitelj Strossmayerove galerije Vinko Zlamalik objavio je taj dokument u članku u kojem je po povratku Carpacciove slike Sveti Sebastijan u Strossmayerovu galeriju sazeo historijat zamjene. VINKO ZLAMALIK, Vittore Carpaccio ponovno u Strossmayerovoj galeriji starih majstora, *Bulletin Zavoda za likovne umjetnosti JAZU*, 1-2/10 (1962.), 101-103, 101. Usp. i Restitucija kulturnih dobara iz Italije. Govor koji je drugarica Anica Magašić, predsjednik Savjeta za nauku i kulturu NRH, održala u Jugoslavenskoj akademiji u Zagrebu, povodom vraćanja Carpacciove slike Sv. Sebastijan galeriji te ustanove, u: *Telegram*, (22. prosinca 1961.), 3.

⁹⁷ Zapisnik o primopredaji umjetnine V. Carpaccio, Sv. Sebastijan, 17. prosinca 1961. Pismohrana HAZU, 1961., 400-600. Tom svečanom događaju prisustvovali su članovi Komisije za restituciju kulturnih dobara Italija-Jugoslavija: prof. dr Milan Prelog i prof. Matko Rojnić, članovi Predsjedništva i Uprave Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti te brojni članovi Odjela za likovne umjetnosti i kustosi galerijskih ustanova Akademije. Zapisnik o primopredaji umjetnine V. Carpaccio, Sv. Sebastijan, 17. prosinca 1961. Isto. Usp. i Restitucija kulturnih dobara iz Italije... (bilj. 96).

⁹⁸ Zapisnik o primopredaji umjetnine V. Carpaccio, Sv. Sebastijan, 17. prosinca 1961. Pismohrana HAZU, 1961., 400-600.

⁹⁹ O pojedinačnim sudbinama svih umjetnina uključenih u zamjenu 1942. godine usp. LJERKA DULIBIĆ – IVA PASINI TRŽEC (bilj. 1).

¹⁰⁰ Na inicijativu VII. Odjela za likovne umjetnosti JAZU početkom 1958. godine pokrenuto je ustupanje krstionice Muzeju arheoloških spomenika u Splitu, „kamo po svojoj naravi spada.” Višeslavova krstionica-ustup, Odjel za likovne umjetnosti JAZU Upravi JAZU-u, 21. siječnja 1958. Pismohrana HAZU, 1958., 160-300. Nakon što je I. odjel za filozofiju i društvene nauke izrazio suglasnost s tim prijedlogom (Odjel za filozofiju i društvene nauke Upravi JAZU, 8. ožujka 1958. Isto.) Predsjedništvo Akademije na svojoj je sjednici od 13. ožujka odobrilo ustupanje krstionice Institutu za nacionalnu arheologiju Jugoslavenske akademije u Splitu za potrebe postava Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika (Andrija Štampar I. odjelu za filozofiju i društvene nauke, VII. odjelu za likovne umjetnosti, 14. ožujka 1958. Isto.). Posudbeni ugovor između Uprave JAZU kao posudioca i Instituta za nacionalnu arheologiju Jugoslavenske akademije u Splitu kao posuđivača sklopljen je 29. ožujka 1958., u svrhu izlaganja krstionice u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, „do opoziva.” (Posudbeni ugovor, sklopljen dana 29. ožujka 1958. Isto.)

¹⁰¹ Dolazni telegram, 4. travnja 1958.; Stjepan Gunača JAZU-u, Višeslavova krstionica, ugovor o posudbi, 5. travnja 1958. Isto.

¹⁰² Kao svojevrsan dodatak ovome pregledu dosada uglavnom neobjavljene arhivske građe o Krstionici iz vremena njezina transfera u Hrvatsku prilažemo i jedan dosada nezamijećen dokument o tome spomeniku iz vremena njegova transfera u Muzej Correr: u prosincu 1852. godine erudit i sakupljač Emmanuele Antonio Cicogna (1789.-1868.) pismom obavještava tadašnjega direktora muzeja Vincenza Lazzarija o spremnosti kapucina samostana Il Redentore da doniraju krstionicu te pritom opisuje da je uzidana u zid i da je služila kao spremnik za vodu: „Due lati di essa sono incassati nella parete, gli altri quattro sono scoperti. [...] I Cappuccini ne' tempi andati lo fecero servire a contenere l'acqua per abbeverare le piante.” Emmanuele Antonio Cicogna Vincenzu Lazzariju, 19. prosinca 1852. Arhiv Muzeja Correr, Cl. XXV. n. 35, nota 332/1852. O velikom Cicogninom interesu za ovaj spomenik, kojega je zamijetio još 1830. godine i od tada pokušavao prikloniti kapucine da ga poklone muzeju odnosno gradu Veneciji, svjedoči i podeblji svežanj dokumenata u zasebnom Fondo Cicogna pri Biblioteca del Museo Correr u kojem su sačuvane rukopisne bilješke i publicirani tekstovi o krstionici. Biblioteca Muzeja Correr, Ms Cicogna 3007/1. Usp. i ISABELLA COLLAVIZZA, *Emmanuele Antonio Cicogna (1789-1868) – erudito, collezionista e conoscitore d'arte nella Venezia dell'Ottocento*, doktorska disertacija, Università degli studi di Udine, 2012.-2013, 138. U svim poznatim opisima, uključujući i one najranije (usp. VINCENZO LAZARI, *Notizia delle opere d'arte et d'antichità della Raccolta Correr di Venezia*, Venecija, 1859., 263-265), podatak o tome da je krstionica u vrijeme transfera iz samostana u muzej bila uzidana u zid posve se izgubio, a znakovit je prije svega u kontekstu identifikacije Višeslavove, odnosno Krstionice svećenika Ivana, s onom koja je u izvoru iz 1749. opisana kao uzidana u zid samostana Il Redentore: „incastrata nel muro” (usp. NIKOLA JAKŠIĆ, *Ponovno o krstionici svećenika Ivana nazvanoj i Višeslavovoj, u: Klesarstvo u službi evangelizacije: studije iz predromaničke skulpture na Jadranu*, Split, 2015., 387-416).

Summary

Documents related to the Exchange of Two Paintings by Vittore Carpaccio from Strossmayer's Gallery for the Baptismal Font of Duke Višeslav or Priest Ivan from Museo Correr

In 1942, two paintings by Vittore Carpaccio from Strossmayer's Gallery of Old Masters at the Croatian Academy of Sciences and Arts (HAZU) – Saint Peter Martyr and Saint Sebastian – were exchanged for the so-called “Višeslav's Baptismal Font” from Museo Correr in Venice. The authors have already written on this exchange, focusing on the artworks in question and the history of Strossmayer's Gallery at the time of the Independent State of Croatia, but here the emphasis is on some previously unpublished archival documents from several archives in Zagreb and Venice. An archival research of the relevant documents preserved at the archives of Strossmayer's Gallery and HAZU, the Central Archive of Cultural Heritage at the Croatian

Ministry of Culture, the Croatian State Archives, Museo Correr in Venice, and its library has not only brought to light an abundant body of sources that offer a direct insight into the negotiations and make it possible to create a precise chronology of the exchange taking place between the two museums in Zagreb and Venice, but has also contributed to our knowledge of these events in a wider social and historical context between the two world wars, and during and after World War II. Eventually, the authors indicate the importance of an older document from the archive of Museo Correr, which contains a valuable description of the baptismal font from 1852, shortly before its transfer from the monastery of Il Redentore to Museo Correr.